

ન્યુ ગાલા અસાઇનમેન્ટ 2022 સોલ્યુશન

ધોરણ - 10 સમાજિક વિજ્ઞાન

Question Paper – 4

વિભાગ - D

**□ નીચે આપેલા પ્રશ્નનંબર 47 થી 53 માંથી કોઈ પણ ચાર પ્રશ્નોના
સવિસ્તર ઉત્તર આપો. પ્રશ્નનંબર 54. નકશાપૂર્તિનો છે, જે
કરજિયાત છે. [પત્યેકના 4 ગુણ]**

47. પ્રાચીન ભારતે વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રે આપેલો વારસો જણાવો.

► ધ્યાનવિદ્યા, રસાયણવિદ્યા, ગણિતશાસ્ત્ર, ખગોદરશાસ્ત્ર, વૈદકશાસ્ત્ર,
શલ્વચિકિત્સા, જ્યોતિરશાસ્ત્ર, વાસ્તુશાસ્ત્ર, ભૌતિકશાસ્ત્ર વગેરે
વિજ્ઞાનોમાં પ્રાચીન ભારતે નોંધપાત્ર પ્રગતિ સાધીને વિશ્બને તેનો
અમૃત્ય વારસો આપ્યો છે.

- ભારતે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રે સિંહફાળો આપ્યો છે. અર્વાચીન યુગનાં સંશોધનો દ્વારા સિદ્ધ થયું છે કે, ભારત આધ્યાત્મિક વિચારધારાની સાથે સાથે વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિકોણ પણ ધરાવે છે.
- આજના પાશ્ચાત્ય દેશોએ વૈજ્ઞાનિક અને ટેકનિકલ ક્ષેત્રે મેળવેલી લગભગ બધી જ સિદ્ધિઓના મૂળમાં પ્રાચીન ભારતના વિજ્ઞાનના પાયાના સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ થયેલો જોવા મળે છે.
- આ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રાચીન ભારતે વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રે પોતાનો નોંધપાત્ર વારસો આપ્યો છે.

48. પ્રાચીન ભારતે મેળવેલી રસાયણવિદ્યાની સિક્ષિઓનાં ઉદાહરણો આપો.

- બિહારના ભાગલપુર જિલ્લાના સુલતાનગંજમાંથી મળી આવેલી $7\frac{1}{2}$ ફૂટ ઊંચી અને 1 ટન વજનની ભગવાન બુદ્ધની તામ્રમૂર્તિ.
- નાલંદામાંથી મળી આવેલી 18 ફૂટ ઊંચી બુદ્ધની તામ્રમૂર્તિ.
- સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્ત બીજાએ (વિકમાદિત્ય) દિલ્લી પાસે ઉલ્લોક કરાવેલો 24 ફૂટ ઊંચો વિજયસ્તંભ (લોહસ્તંભ).

► આજ સુધી ટાફ-તડકો અને વરસાદ ઝીવ્યા છિતાં આ
વિજયસ્તંભને જરા પણ કાટ લાગ્યો નથી તે રસાયણવિદ્યા
અનુપમ સિદ્ધિનો નમૂનો છે.

49. ભારતમાં ખેતીના મુખ્ય પ્રકારો કેટલા છે? તે કયા કયા છે? ગમે
ત ચાર પ્રકારો વિશે નોંધ લખો.

➤ ભારતમાં ખેતીના મુખ્ય પ્રકારો છ છે : (1) જીવનનિર્વાહ
ખેતી, (2) સૂકી (શુષ્ણ) ખેતી, (3) આર્ડ (ભીની) ખેતી, (4) સ્થળાંતરિત
(જ્રૂમ) ખેતી, (5) બાળાયતી ખેતી તથા (6) સધન ખેતી.

1. જીવનનિર્વાહ ખેતી :

જે ખેતીનું ઉત્પાદન ઘેરૂતના પોતાના કુટુંબના ભરણપોષણમાં જ
વપરાઈ જાય છે, તે ખેતી ‘જીવનનિર્વાહ’ કે ‘આત્મનિર્વાહખેતી’

કહેવાય છે. આજે ભારતીય ખેતી મોટા ભાગના વિસ્તારમાં

જીવનનિર્વાહની પ્રવૃત્તિ ગણાય છે.

➤ ભારતના મોટા ભાગના ખેડૂતો પાસે બહુ નાનાં ખેતરો છે અને

કેટલાક પાસે તો છુટાછવાચા જમીનના ટુકડાઓ છે તથા સિંચાઈની ઉપલબ્ધતા ઓછી છે.

➤ વળી, ગરીબીને કારણે તેમને ખેતીનાં આધુનિક ઓજારો, મોંઘાં

બિયારણો, ખાતરો અને જંતુનાશકોનો ઉપયોગ કરવો પરવડતો નથી.

- અનાજનું ઉત્પાદન પોતાના કુટુંબના ઉપયોગ જેટલું જ થાય છે,
જે તેના કુટુંબના ભરણપોષણમાં જ વપરાઈ જાય છે. તથી તેને
જીવનનિર્વાહ ખેતી કે આત્મનિર્વાહ ખેતી કહે છે.
- ભારતીય ખેતી આજે પણ મોટા ભાગના વિસ્તારોમાં જીવનનિર્વાહની
પ્રવૃત્તિ જ ગણાય છે.

2. સૂકી (શુષ્ઠ) ખેતી :

જ્યાં વરસાદ ઓળો પડે છે, સિંચાઈની સગવડો પણ અલ્પ છે
અને માત્ર વરસાદ પર આધારિત હોય તેવા વિસ્તારોમાં ‘સૂકી ખેતી’
કરવામાં આવે છે.

- આ એતીનો આધાર જમીનમાં સચવાતા બેજ પર રહેતો
હોવાથી વર્ષમાં માત્ર એક જ પાક લઈ શકાય છે.
- અહીં જુવાર બાજરી અને કઠોળ જેવા પાકની એતી થાય છે.
- ગુજરાતમાં ભાલ પ્રદેશમાં ચોમાસું પૂરું થયા પણી
લેજવાળી જમીનમાં આ રીતે ઘઉં અને ચણાનો પાક
લેવામાં આવે છે.

3. આદ્ર (ભીની) ઘેતી:

જ્યાં વધુ વરસાદ પડે છે અને સિંચાઈની પણ સગવાદ
છે ત્યાં 'આદ્ર ઘેતી' થાય છે.

- વરસાદ ન પડે કુઓળો પડે ત્યારે સિંચાઈ દ્વારા વર્ષમાં
એક કરતાં વધુ પાક લઈ શકાય છે.
- અહીં ડાંગાર, શેરડી, કપાસ, ઘઉં, શાકભાજુ વગેરેની ઘેતી
થાય છે.

4. સ્થળાંતરિત (જૂમ) એતી :

OCEAN
કલાસીસ

OCEAN
કલાસીસ

OCEAN
કલાસીસ

OCEAN
કલાસીસ

ગીય જંગલોના પ્રદેશમાં આ પ્રકારની એતી કરવામાં આવે છે.

- તેમાં જંગલોનાં વૃક્ષો કાપીને બાળીને જમીન સાફ કરી એતી કરવામાં આવે છે.
- બે-ત્રણ વર્ષ બાદ જમીનની ફળદુપતા ઘટતાં તે વિસ્તાર છોડી બીજા વિસ્તારમાં સ્થળાંતર કરી એ જ પદ્ધતિથી એતી કરવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિને 'સ્થળાંતરિત' 'જૂમ એતી' પણ કહે છે.
- અહીં મોટા ભાગે ધાન્ય પાકો અને શાકભાજુની એતી થાય છે.
- આ એતીમાં હેક્ટરર્દીઠ ઉત્પાદન ઓછું થાય છે.

50. વિવિધ કૃષિ-પદ્ધતિઓ સંવિસ્તર વર્ણવો.

➤ ભારત માં સજીવ ઘેતી, ટકાઉ ઘેતી, મિશ્ર ઘેતી વગેરે કૃષિ પદ્ધતિઓ પ્રચલિત છે.

1. સજીવ ઘેતી :

જે કૃષિ-પદ્ધતિમાં યુરિયા કે બીજા કોઈ પણ પ્રકારનાં

રાસાયણિક ખાતરો અને જંતુનાશકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી તને 'સજીવ ઘેતી' કહે છે.

- તેમાં જમીનના પોષણ માટે છાણિયું ખાતર, અળસિયાનું ખાતર,
ક્રપોસ્ટ ખાતર વાપરવામાં આવે છે.
- તેમાં પાકના સંરક્ષણ માટે ગૌમૂર્ત્ર, લીમડાનું દ્રાવણ, છાશ વગેરેનો
ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
- સજીવ ઘેતી (જૈવિક ઘેતી)ની પેદાશો પોષણયુક્ત હોય છે.
- તેમાં કુદરતી સ્વાદ, મીઠાશઅને સોડમ હોય છે.
- તેમાં ખનીજ, વિટામિન અને જીવનશક્તિ આપતાં તત્ત્વો હોય છે.

➤ સજ્જવ એતીની પેદાશોની માંગ ખૂબ રહે છે, તેથી એકૂતોને આર્થિક
વળતર સારું મળે છે.

2. ટકાઉ એતી :

આ એતીમાં જમીનની ફળદ્રુપતા લાંબા સમય સુધી જાળવવા
માટે પાકની ફેરબદલી, પોષણ માટે રાસાયણિક ખાતરોનો જરૂરિયાત
પૂરતો જ ઉપયોગ, કીટક અને નિયંત્રણ નિયંત્રણ માટે જંતુનાશકોને
બદલે જૈવિક નિયંત્રક જળ-સંરક્ષણ વગેરે બાબતોની પૂરતી કરાજ
લેવામાં આવે છે.

3. મિશ્ર ઘેતી :

આ પ્રકારની ઘેતીમાં ઘેતીની સાથે સાથે પશુપાલન,
મરધા-બતકાં ઉછેર, મધમાખી ઉછેર, મત્સ્યઉછેર જેવી
પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં આવે છે.

51. બેરોજગારીનાં મુખ્ય સ્વરૂપો જણાવી, કોઈ પણ ચાર વિશે સમજાવો.

બેરોજગારીનો અર્થ :

બેરોજગારી એટલે વેતનના પ્રવર્તમાન દરેખે કામ
કરવાની ઈચ્છા અને યોગ્ય શક્તિ તથા લાયકાત ધરાવતા 15
થી 60 વર્ષની ઉંમરના લોકોને કામ શોધવા છતાં કામ ન
મળતું હોય એવી ફરજિયાત પરિસ્થિતિ.

બેરોજગારીના પ્રકારો :

(1) શુદ્ધ બેરોજગારી

(2) ધર્મણજ્ઞન્ય બેરોજગારી

(3) માટ્ટખાગત બેરોજગારી

(4) પ્રચ્છન્દ બેરોજગારી

(5) ઔધોગિક બેરોજગારી

(6) શિક્ષિત બેરોજગારી

1. ઋતુગત બેરોજગારી :

ભારતમાં કૃષિક્ષેત્રે સિંચાઈની સગવડો, વરસાદની અનિયમિતતા અને વૈકલ્પિક રોજગારીની તકોના અભાવે ત્રણથી પાંચ મહિના સુધી ઘેરૂતો, ઘેતમજૂરો, ગણોતિયા વગેરેને બેરોજગાર રહેવું પડે તેવી સ્થિતિને 'ઋતુગત' કુ 'મોસમી' બેરોજગારી કહે છે.

2. ધર્ષણાજન્ય બેરોજગારી :

ચીજવસ્તુઓના ઉત્પાદક એકમોમાં જૂની ટેકનોલોજીને સ્થાને નવી ટેકનોલોજી અપનાવવામાં આવે ત્યારે અમુક સમય માટે શ્રમિકો

બેરોજગાર બને છે. આમ, ટેકનોલોજીના સંઘર્ષમાંથી જન્મતી બેરોજગારીને 'ધર્ષણાજન્ય બેરોજગારી' કહે છે.

૩. માર્ગાત બેરોજગારી:

ભારત જેવા વિકાસશીલ દેશોમાં ખેતી સિવાયના અન્ય કેકલ્પિક ઉદ્યોગોના અપૂરતા વિકાસ તેમજ સામાજિક પણતપણું, રૂઢિઓ, રિવાજો, નિરક્ષરતા માર્ગાકીય સુવિધાઓના અભાવે 'માર્ગાત બેરોજગારી' ઉદ્ભવે છે.

4. પ્રચ્છન્દ કે ધૂપી બેરોજગારી :

**વ્યક્તિ દેખીતી રીતે કામમાં રોકાયેલી હોય પણ
વાસ્તવિક ઉત્પાદનમાં તેનો ફાળો શુંચ હોય, અર્થાત તેને
ઉત્પાદનકાર્યમાંથી દૂર કરવામાં આવે તો પણ કુલ ઉત્પાદનમાં
કંઈ જ ઘટાડો થતો ન હોય એવી સ્થિતિને ‘પ્રચ્છન્દ (ધૂપી)
બેરોજગારી’ કહે છે.**

52. ભારતમાં બેરોજગારી ઘટાડવાના ગમે તે ચાર ઉપાયોની

OCEAN
કલાસીસ

OCEAN
કલાસીસ

OCEAN
કલાસીસ

OCEAN
કલાસીસ

સવિસ્તર ચર્ચા કરો.

➤ ભારતમાં બેરોજગારી ઘટાડવાના ઉપાયો :

1. ભારતમાં આર્થિક વિકાસનો વાર્ષિક દર 10 % જેટલો ઊંચો રાખીને
તે લક્ષ્યાંકને સિદ્ધ કરવા સર્વગ્રાહી પગલાં ભરવાં જોઈએ.

➤ આ માટે જાહેર અને ખાનગી ક્ષેત્રે મૂડીરોકાણ વધારીને રોજગારીની
તકો ઊલ્લિ કરવી જોઈએ.

➤ ગૃહઉદ્યોગો અને કુટિર ઉદ્યોગોનો ઝડપી અને સંતુલિત વિકાસ કરવો
જોઈએ.

**2. શ્રમપ્રધાન ઉત્પાદન-પદ્ધતિ દ્વારા વપરાશી વસ્તુઓનું ઉત્પાદન
કરતા નાના ઉદ્યોગો, ગ્રામોદ્યોગો, હુન્દર ઉદ્યોગો વગેરેના વિકાસ
પર ભાર મૂકવો જોઈએ.**

**3. ગ્રામીણ ક્ષેત્રે ઓછા મૂડીરોકાણ વડે વધારે લોકોને રોજગારી
આપી શકાય છે. એવી ખેતીવિષયક પ્રવૃત્તિઓ અને યોજનાઓનો
મહત્તમ અમલ કરવો જોઈએ.**

**► જેમ કે, કૃષિક્ષેત્રે એકથી વધુ વખત પાક લઈ શકાય એવી પદ્ધતિ
વિકસાવવી, નવી જમીન ખેડાણ હેઠળ લાવવી, દરેક ખેતરને**

પાણી અને વીજળી પૂરાં પાડવાં, નાની-મોટી સિંચાઈ યોજનાઓ

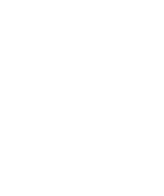
**બનાવવી, સડકોનું નિર્માણ કરવું, પશુપાલન, ડેરી ઉદ્યોગ, મત્સ્યઉછેર,
મરધાં - બતકાંઉછેર, વનીકરણાવગેરે પ્રવૃત્તિઓ વિકસાવવી.**

**► બાગાયતી અને શાકભાજી તથા ફળોની ખેતીને પ્રોત્સાહન આપવું
વગેરે.**

4. ગ્રામીણ ક્ષેત્રે લોકોનો તંદુરસ્ત વિકાસ સાધવા તેમને પૌષ્ટિક

**આહાર, પીવા માટે ચોઘ્યું પાણી, આરોગ્ય, શિક્ષણ, વીજળી,
રસ્તાઓ વગેરે પૂરાં પાડીને તમજ બેન્ક, વીમો, ઇન્ટરનેટ,**

સંદેશવ્યવહાર, વાહનવ્યવહાર વગેરેની સવલતો પૂરી પાડવી
જોઈએ, જેથી તેમના જીવનમાં ગુણાત્મક અને પરિમાણાત્મક
સુધારો લાવી શકાય.

53. ભારતના બંધારણમાં કયા બાળ અધિકારોનો સમાવેશ કરવામાં

આવ્યો છે ?

- સંયુક્ત રાજ્યો (યુ.એન.)એ બાળ અધિકારોમાં નીચેના અધિકારોનો સમાવેશ કર્યો છે :
 - જાતિ, રંગ, લિંગ, ભાષા, ધર્મ કે રાષ્ટ્રીયતાના ભેદભાવ વિના બાળકોને જીવન જીવવાનો જન્મસિદ્ધ અધિકાર છે.
 - માતાપિતાએ બાળકોનું યોગ્ય રીતે પાલનપોષણ કરવું. કોઈ પણ બાળકને કોઈ ખાસ કારણ વિના તેનાં માતાપિતાથી અલગ કરી શકાય નહિ.

- વ્યક્તિત્વના સર્વીગી વિકાસ માટે દરેક બાળકને શિક્ષણ મેળવવાનો મૂળભૂત અને કાનૂની અધિકાર છે.
- દરેક બાળકને સામાજિક સુરક્ષા દ્વારા સામાજિક વિકાસ સાધીને સ્વસ્થ અને તંદુરસ્ત જીવન જીવવાનો અધિકાર છે.
- બાળકોને તેમના વચ્ચે પ્રમાણે રમતગમત અને મનોરંજનની પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લઈ તંદુરસ્ત, સ્વસ્થ અને આનંદી જીવન જીવવાનો અધિકાર છે.

- દરેક બાળકને તેના અંતઃકરણ મુજબ પોતાનો ધર્મ પાળવાનો,
ધાર્મિક સમુદ્દરયમાં રહેવાનો અને સંસ્કૃતિ જળવવાનો અધિકાર છે.
- દરેક બાળકને પોતાની રીતે અભિવ્યક્તિ કરવાનો, મંડળો રચવાનો
અને તેના સભ્ય બનવાનો અધિકાર છે. દા.ત...., બાળસંસદ.
- દરેક બાળકને કોઈ પણ પ્રકારની શારીરિક અથવા માનસિક હિંસા,
શોપણ અને યાતના સામે તેમજ નશીલી દવાઓના ઉપયોગ
સામે તથા શિક્ષા કે દેડ સામે રક્ષણ તેમજ સલામતી મેળવવાનો
અધિકાર છે.

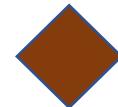
➤ દરેક બાળકને પોતાના શારીરિક, માનસિક, નૈતિક અને
સામાજિક વિકાસ માટે સામાજિક સુરક્ષા અને યોગ્ય
જીવનસ્તર મેળવવાનો અધિકાર છે.

54. તમને આપેલા ભારતના રેખાંકિત નકશામાં નીચેની

વિગતો યોગ્ય સંજ્ઞા વડે, યોગ્ય સ્થાને દર્શાવો :

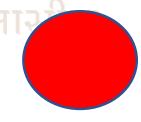
(1) કાગીરંગા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન

(2) મગફળી ઉત્પન્ન કરતો એક પ્રદેશ

(3) સુતરાઉ કાપડ ઉદ્યોગનું એક કેન્દ્ર - નામ સાથે

(4) મુંબઈથી ચેન્નાઈ વાચાગુંટકલ થઈને જતો રેલમાર્ગ – એક

અટકસ્થાન (જંકશન) સાથે

Thanks

For watching